

C. G. Jung

DINAMIKA NEZAVEDNEGA

prevedel
Alfred Leskovec

Nebukadnezarjeve sanje
Speculum humanae salvationis
Codex Palatinus Latinus 413 (Vatikan, 15. st.)

PREDGOVOR UREDNIŠTVA [NEMŠKE IZDAJE]

Osmi zvezek *Zbranih del* (*Gesammelte Werke*) vsebuje pretežno dela, ki prikazujejo načelna dognanja in bistvene delovne hipoteze C. G. Junga. Šest sestavkov je iz knjige *Über psychische Energetik und das Wesen der Träume* (*O psihični energetiki in bistvu sanj*), ki je bila prvič objavljena leta 1948. Jung je v teh spisih prvič zavzel stališče do očitkov, ki so leteli na njegovo delo *Wandlungen und Symbole der Libido* (*Preobrazbe in simboli libida*, 1912; nova izdaja: *Symbole der Wandlung* [*Simboli preobrazbe*] 1952; *Gesammelte Werke* V). S tem je dokumentiral in razvil svojo teorijo libida, ki jo je začel razvijati okoli leta 1912, vendar pa izoblikoval šele leta 1928. V vmesnem času se je Jung v sestavku *Versuch einer Darstellung der Analytischen Theorie* (*Poskus prikaza analitične teorije*, 1913; *Gesammelte Werke* IV) ukvarjal s Freudovimi psihoanalitičnimi koncepti in na povsem jasen način orisal lastne izkušnje in ideje. Vsa ta dela predstavljajo dejansko predpostavko razumevanja analitične ali kompleksne psihologije.

»Teoretski razmisleki o bistvu psihičnega« v prvi vrsti prikazujejo avtorjevo spoznavnoteoretsko stališče. V tem svojem sestavku raziskuje pojma zavesti in nezavednega skozi njun zgodovinski razvoj in njuno povezavo s pojmom nagona. Jung se je s tem vprašanjem ukvarjal že tudi leta 1919, kot lahko to razberemo iz njegovega spisa »Nagon in nezavedno«. Ti rezultati so mu bili podlaga za njegovo teorijo arhetipov.

Sestavek »Sinchronost kot načelo nevzročnih povezav« smo v ta zvezek vključili zato, ker gre tu za nagonsko oziroma arhetipsko pogojena stvarna stanja, ki jih ni mogoče razumeti z uporabo načela vzročnosti, saj gre, nasprotno, za smiselne koincidence, ki znanstvenemu razumevanju dodajajo novo razsežnost. Dejstvo, da je Jung tako dolgo okleval z objavo tega za znanost revolucionarnega spisa, je še kako razumljivo.

Objavil ga je šele skupaj s sestavkom slavnega fizika in Nobe-lovega nagrajenca prof. W. Paulija s Švicarske tehnične visoke šole v Zürichu, in sicer v *Naturerklärung und Psyche* (*Razlaga narave in psiha*, Rascher, Zürich 1952). Teorija sinhronosti razkriva povezave med dognanji sodobne fizike in analitične psihologije v še malo raziskanem in težko dostopnem mejnem območju realnosti.

Okoli teh treh glavnih spisov se v tem zvezku razmeščajo vsi ostali prispevki, ki so tematsko povezani s temi posameznimi spisi. Poleg omenjenih del »O psihični energetiki in bistvu sanj« zavzemajo največ prostora posamezni sestavki iz knjig *Von den Wurzeln des Bewußtseins* (*O koreninah zavesti*, 1954) in *Wirklichkeit der Seele* (*Resničnost duševnosti*, 1934) ter *Seelenprobleme der Gegenwart* (*Duševni problemi sedanosti*, 1931).

Še posebej bi želeli opozoriti na dva sestavka, in sicer na sestavek z naslovom »Življenjski preobrat« in sestavek z naslovom »Transcendentna funkcija«. »Življenjski preobrat« se ukvarja s problemom individuacijskega procesa, torej z nalogo, s katero se soočamo predvsem v drugi polovici svojega življenja, medtem ko »Transcendentna funkcija« – napisana leta 1916, vendar pa objavljena šele štirideset let pozneje – raziskuje prosopektivno naravo nezavednih procesov. In tu imajo svoje izhodišče Jungove razprave o »aktivni imaginaciji«, tem pomembnem elementu psihičnega izkustva in raziskovanja analitične psihologije.

S teoretskimi koncepti se z empiričnega stališča ukvarjajo krajši sestavki o svetovnem nazoru, resničnosti in nadresničnosti, duhu in življenju ter verovanju v duhove, ki jih avtor prav tako poskuša dojeti na fenomenološki način, da bi jih lahko na ta način psihološko razložil.

Za izdajo tega zvezka sta bili iz vrst Skupnosti Jungovih dedičev za novi članici uredniškega sveta imenovani gospa Lilly Jung-Merker in gospodična dr. fil. Elisabeth Rűf. Vsem, ki

so sodelovali pri izdaji tega zvezka, se najlepše zahvaljujemo za njihovo skrbno in natančno delo. Pri prevajanju grških in latinskih odlomkov nam je pomagala gospodična dr. fil. Marie-Louise von Franz, ki ji prav tako izrekamo svojo iskreno zahvalo.

Jeseni 1966

Za uredništvo
F. N. Riklin

I

O energetiki duševnosti

[Prvič izšlo v *Über die Energetik der Seele (O energetiki duševnosti)*, Psychologische Abhandlungen II (Psihološke razprave II), Rascher, Zürich 1928, in v rahlo spremenjeni obliki v *Über psychische Energetik und das Wesen der Träume (O psihični energetiki in bistvu sanj)*, Psychologische Abhandlungen II (Psihološke razprave II), Rascher, Zürich 1948; mehka vezava 1965, študijska izdaja pri Walter, Olten 1971.]

O energetiki duševnosti

I

SPLOŠNO O ENERGETSKEM NAČINU OBRAVNAVE V PSIHOLOGIJI

a. Uvod

- 1 Pojem *libido*, ki sem ga predlagal,¹ je naletel na številna nerazumevanja in celo strogo zavračanje. Zato bržkone ne bo odveč, če ponovno osvetlim temelje tega pojma.
- 2 Splošno znano dejstvo je, da je mogoče fizična dogajanja obravnavati z dveh stališč, namreč z *mehanističnega* in z *energetskega* stališča.² Mehanistično pojmovanje je popolnoma vzročno in dogajanje dojema kot posledico razloga, namreč na način, da nespremenljive substance svoja medsebojna razmerja spreminjajo po trdno določenih zakonih.
- 3 Nasprotno pa je energetsko pojmovanje v bistvu finalno³ in dogajanje razumeva iz posledice v odnosu do razloga, in sicer tako, da je energija podlaga sprememb pojavov, da se ravno v teh spremembah ohranja kot konstantna in naposled entropično privede do stanja splošnega ravnovesja. Energetski potek ima določeno smer (določen cilj), medtem ko nespremenljivo (ireverzibilno) sledi razliki v potencialu. Energija ni pojmovanje substance, ki se giblje v prostoru, temveč

11 •

1 Prim. *Wandlungen und Symbole der Libido*, str. 120 in nasl. (nova izdaja: *Symbole der Wandlung* [odstavek 190 in nasl.]

2 Prim. Wundt, *Grundzüge der physiologischen Psychologie* III, str. 692 in nasl. V zvezi z dinamičnim stališčem prim. Hartmann, *Die Weltanschauung der modernen Physik*, str. 202 in nasl.

3 Rabi izraza »teleološki« se izogibam, da bi se tako izognil napačnemu razumevanju, ki se drži utečene rabe pojma teleologija, namreč domnevi, da teleologija vsebuje pojem anticipirajočega zastavljanja smotra.

je *pojem*, abstrahiran iz gibalnih razmerij. Osnove tega pojma torej niso same substance, temveč razmerja med njimi, medtem ko je osnova mehanističnega pojmovanja substanca, ki se giblje v prostoru.

Oba vidika sta nepogrešljiva za razumevanje fizičnega dogajanja in sta zato deležna vsesplošnega odobranja, saj se je na podlagi vzporednega obstoja mehanističnega in energetskega načina obravnave postopno izoblikovala tretja oblika razumevanja, ki je tako mehanistična kakor tudi energetska, čeprav – gledano zgolj logično – vzpenjanje od razloga k posledici, torej progresivno učinkovanje vzroka, ne more biti hkrati tudi regresivna izbira sredstva za dosego smotra.⁴ Nikakor si ne moremo zamišljati, da je ena in ista povezava dejstev hkrati vzročna in finalna, saj ena determinacija izključuje drugo. To sta dva različna načina obravnave, pri čemer je en način na glavo postavljeni drug način, kajti načelo finalnosti je logični zasuk načela vzročnosti na glavo. Finalnost ni le logično mogoča, temveč je tudi nepogrešljivo razlagalno načelo, saj nobena razlaga narave ne more biti zgolj mehanistična. Še več, če bi naše razumevanje imelo opraviti zgolj z gibajočimi se substancami, bi obstajala zgolj vzročna razlaga. Vendar pa se naše razumevanje sooča tudi z razmerji gibanja, ki nas silijo k energetskega načinu obravnave.⁵ Če ne bi bilo tako, iznajdba pojma energija ne bi bila potrebna.

4 »Finalni in mehanski vzroki se medsebojno izključujejo, saj enopomenska funkcija ne more hkrati biti tudi večpomenska.« (Wundt, n. n. m., III, str. 728) Zdi se mi nedopustno govoriti o »smotrnostnih vzrokih«, saj gre pri tem za hibridni pojem, ki izhaja iz nekakšne mešanice vzročnega in finalnega načina obravnave. Pri Wundtu je vzročni niz dvočlenski in enopomenski, namreč vzrok M in posledica E, medtem ko je smotrnostni niz tričlenski in večpomenski, namreč zastavitev smotra A, sredstvo M in doseženje smotra E. To konstrukcijo prav tako obravnavam kot hibridno tvorbo, saj je pojem zastavitve smotra vzročno mišljena dopolnitev resničnega finalnega niza M-E, ki je prav tako dvočlenski in enopomenski. Namreč, če je finalni način obravnave zgolj na glavo postavljeni vzročni način obravnave (Wundt), je M-E kratko malo na obraten način obravnavana povezava. Finalnost ne pozna na začetek postavljenega vzroka, saj finalni način obravnave ni vzročni, torej nima pojma vzroka – enako kot tudi vzročni način obravnave nima pojma smotra oziroma izpolnitve.

5 Spor med energitizmom in mehanicizmom je vzporedni primer starega problema univerzalij. Čutno dojemanje ima nedvomno opraviti zgolj s posa-

5   Prevlada enega ali drugega načina obravnave ni odvisna od objektivnega obnašanja stvari, temveč v prvi vrsti od psihološke naravnosti posameznega raziskovalca in misleca. Vživljanje ima za posledico mehanistični način obravnave, abstrahiranje pa energetskega. Obe usmeritvi se nagibata k miselnim napakam, svoja načela opirata na tako imenovane objektivne predmete izkustva in domnevata, da je subjektivno razumevanje identično z obnašanjem stvari, da torej denimo vzročnost, kot jo najdemo v sebi, objektivno obstaja tudi v obnašanju stvari. Ta zmota je povsem običajna in zato vodi v nenehna navzkrižja z nasprotnim načelom, saj si, kot rečeno, ni mogoče zamišljati, da je determinacija hkrati vzročna in finalna. To nevzdržno protislovje pa nastane le z nedopustnim in nepremišljenim projiciranjem golega načina obravnave na objekt. Načini obravnave so brez vsakršnega protislovja le tedaj, ko se zadržujejo v sferi psihološkega in se zgolj hipotetično projicirajo na objektivno obnašanje stvari. Načelo vzročnosti brez vsakršnega protislovja prenaša svoj logični preobrat, kar pa ne velja tudi za dejstva; zato se morata finalnost in vzročnost v objektu medsebojno izključevati. Seveda pa z vsem dobro znanim pomanjševanjem ustvarjamo kompromis, ki je s teoretskega vidika popolnoma nedopusten, namreč s tem, da en košček obravnavamo vzročno, spet drugega pa finalno,⁶ pri čemer nastajajo najrazličnejši teoretski mešani proizvodi, ki – tega namreč ni mogoče zanihati – kažejo sorazmerno zvesto sliko resničnosti.⁷ Vselej se

13 ■

mično stvarjo, tako da je univerzalno v tem smislu zgolj nomen, beseda. Hkrati pa imamo tudi podobnosti med stvarmi oziroma razmerja med njimi in v tem smislu je univerzalno realnost (Abelardov »relativni realizem«).

6 Finalnost in vzročnost predstavljata dvojico antinomičnih možnosti razumevanja. Sta progresivna in regresivna »interpretanta« (Wundt) in kot taki kontradiktorni. Ta trditev je seveda pravilna le tedaj, ko se predpostavlja, da je pojem energije abstrakcija, ki izraža razmerje. »Energija je razmerje.« (v Hartmann, *Weltanschauung*, str. 196) Nepravilna pa je ta trditev tedaj, ko se predpostavlja hipostaziran pojem energije (kot denimo v Ostwald, *Die Philosophie der Werte*).

7 »Razlika med teleološko in vzročno obravnavo ni stvarna razlika, ki vsebine izkustva deli na dvojice različnih področij, temveč sta oba načina obravnavanja

moramo zavedati, da so načela razlage kljub še tako lepemu ujemanju dejstev z našim razumevanjem zgolj načini obravnave, se pravi fenomenih psihološke naravnosti in apriorističnih pogojev mišljenja.

b. Možnost psihološkega določanja kvantitete

• 14 Iz doslej povedanega bi lahko kratko malo izhajalo, da vsako dogajanje izzove tako mehanistično-vzročni kakor tudi energetsko-finalni način obravnave. O tem, ali prevlada eden ali drug način obravnave, odloča zgolj *oportuniteta*, se pravi *možnost uspeha*. Če je denimo vprašljiva kvalitativna plat dogajanja, potegne krajšo energetski način obravnave, saj nima opravka s substancami, temveč zgolj z njihovimi kvantitativnimi razmerji gibanja. 6

Bilo je že mnogo polemik o tem, ali je energetski način obravnave mogoče uporabiti tudi za psihično dogajanje ali ne. A priori ni nobenega razloga, zakaj to ne bi bilo mogoče, saj ni prav nikakršnih razlogov, da bi psihično dogajanje izvzemali iz objektivnih predmetov, kajti predmet izkustva je lahko tudi psihično. Kot kaže Wundtov primer,⁸ lahko v dobri veri dvomimo, ali je mogoče energetski vidik sploh uporabljati za psihične fenomene, in če je to mogoče, se poraja dvom, ali lahko psiho obravnavamo kot sorazmerno zaprt sistem. 7

Kar zadeva prvo točko, se moram v celoti pridružiti Grotu, 8
enemu izmed prvih mislecev, ki je postavil tezo o psihični energiji, in tej njegovi trditvi: »Pojem psihične energije je v znanosti enako upravičen kot pojem fizične energije, pri če-

zgolj formalno različna, namreč tako, da k vsakemu smotnostnemu razmerju kot njegovo dopolnilo spada vzročna povezava, medtem ko se lahko, nasprotno, tudi vsaki vzročni povezavi po potrebi da teleološko obliko« (Wundt, n. n. m., III, str. 737).

8 Prim. s 4. opombo.

mer ima psihična energija prav takšna kvantitativna merila in prav takšne različne oblike kot fizična energija.«⁹

9 Kar zadeva drugo točko, se od dosedanjih obravnav tega vprašanja razlikujem toliko, kolikor se tako rekoč ne ukvarjam z vprašanjem umestitve psihičnih energetskih procesov v psihični sistem. Tega ne počnem zato, ker v zvezi s tem razpolagamo le s skrajno nejasnimi domnevami, ne pa tudi z resničnimi izhodišči. Čeprav sem prepričan, da je psihična energija kakorkoli že kar najtesneje povezana s fizičnim procesom, pa potrebujemo tudi povsem drugačne izkušnje in spoznanja, da bomo lahko vsaj z nekolikšno kompetentnostjo govorili o tej povezavi. Kar zadeva filozofsko plat tega vprašanja, se v celoti pridružujem pojmovanju, ki jih je o tem razvil Busse.¹⁰ Pritrditi moram tudi Külpeju, ko v zvezi s tem pravi: »Prav vseeno bi bilo, ali bi se količina duhovne energije vključevala v potek materialnih procesov ali ne: to ne bi bilo v nasprotju z zakonom o ohranjanju energije v njegovem dosedanjem razumevanju.«¹¹

15 ■

10 Psihofizična relacija je po mojem mnenju poseben problem, ki bo morda nekoč razrešen. Dotlej pa se psihologija ne sme ustavljati pri tej težavi, temveč lahko psiho obravnava kot *sorazmerno* zaprt sistem. Pri tem je treba seveda prelomiti s »psihofizičnim« stališčem, ki se mi zdi povsem nevzdržno, kajti njegov epifenomenološki način obravnave ni nič drugega kot dediščina starega znanstvenega materializma. Kot menijo denimo Lasswitz, Grot in drugi, med pojavi zavesti ni funkcionalnih povezav, saj so vendarle *le* (!) »pojavi, manifestacije, lastnosti določenih globljih funkcionalnih razmerij«. Vzročna razmerja med psihičnimi dejstvi, ki jih lahko opazujemo kadarkoli, so v nasprotju z epifenomenološkim pojmovanjem, ki ima usodno podobnost z materialistično trditvijo,

9 Grot, *Die Begriffe der Seele und der psychischen Energie in der Psychologie*, str. 290.

10 Busse, *Geist und Körper, Seele und Leib*.

11 Külpe, *Einleitung in die Philosophie*, str. 150.

da je psiha izloček možganov, enako kot je žolč izloček jeter. Psihologija, ki psihično obravnava kot epifenomen, bo storila bolje, če se bo preimenovala v fiziologijo možganov in se zadovoljila s povsem skromnim izkupičkom, ki ga prinaša takšna psihofiziologija. Psihično si zasluži, da ga jemljemo kot fenomen, saj ni nikakršnih razlogov, da bi ga obravnavali kot goli epifenomen, pa čeprav je vezano na delovanje možganov, enako kot življenja ne moremo pojmovati kot epifenomena organske kemije.

Neposredna izkušnja psihičnih kvantitativnih razmerij na eni strani in popolna tema še povsem nedojemljive psihofizične povezave na drugi opravičujeta vsaj provizorično obravnavo psihe kot sorazmerno zaprtega, energetskega sistema. S tem se znajdem v neposrednem nasprotju z Grotovo psihološko energetiko. Grot s tem po mojem mnenju hodi po povsem negotovih tleh, zaradi česar imajo tudi njegova nadaljnja izvajanja bore malo dokazne moči. Kljub temu pa bi njegove formulacije – kot trditve pionirja na tem težavnem področju – v nekaj strnjjenih točkah vendarle želel predstaviti bralcu:

1. Psihične energije imajo prav takšne kvantitete in velikosti kot fizične energije.

2. Psihične energije je mogoče vzajemno pretvarjati drugo v drugo, in sicer kot različne oblike psihičnega dela in psihične potencialnosti.

3. Psihične energije je mogoče pretvarjati v fizične energije in obratno (s posredovanjem fizioloških procesov).¹²

Bržkone mi ni treba posebej poudarjati, da je treba 3. točki dodati pomenljiv vprašaj. Ne nazadnje je zgolj oportuniteta tista, ki odloča, in sicer ne o tem, ali je energetski način obravnave kot tak mogoč ali ne, temveč o tem, ali v posameznem primeru obeta uspešnost.¹³

12 Grot, n. n. m., str. 323.

13 Grot gre celo tako daleč, da reče, »da onus probandi pritiče tistim, ki zanikujejo možnost uporabe zakona o ohranjanju energije v psihologiji, ne pa onim, ki priznavajo to možnost« (n. n. m., str. 324).

13 Možnost natančnega kvantitativnega določanja fizikalne energije je *dokazala* možnost uspešnosti energetskega načina obravnave fizičnega dogajanja. Vendar pa bi bilo fizično dogajanje mogoče obravnavati tudi energetsko, če ne bi bilo natančnega kvantitativnega določanja, temveč bi obstajala zgolj možnost *ocene kvantitet*.¹⁴ Če pa bi bila popolnoma nemogoča tudi gola ocena, bi se energetskega načinu obravnave seveda morali odreči, kajti če ne obstaja vsaj možnost ocene kvantitet, je energetsko stališče povsem odvečno.

A. SUBJEKTIVNI VREDNOSTNI SISTEM

14 Možnost uporabe energetskega stališča v psihologiji temelji izključno na vprašanju, ali so kvantitativne ocene psihične energije mogoče ali ne. Odgovor na to vprašanje mora biti absolutno pritrديلen, saj ima naša psiha celo izredno pretanjeno razvit ocenjevalni sistem, namreč *sistem psiholoških vrednosti*. Vrednosti so energetske kvantitativne ocene. Pri tem je treba pripomniti, da ne razpolagamo le z objektivnim vrednostnim sistemom, temveč tudi z objektivnim sistemom meril, namreč s kolektivnimi moralnimi in estetskimi vrednotami. Seveda pa ta sistem meril ni neposredno uporaben v naše namene, saj gre za splošno določeno vrednostno lestvico, ki zgolj posredno upošteva subjektivne oziroma individualne psihološke pogoje.

15 Kar pride v prvi vrsti v poštev za naš namen, je *subjektivni vrednostni sistem*, se pravi subjektivne ocene posameznega individuuma. Subjektivne vrednosti svojih psiholoških vsebin bi lahko dejansko ocenili do določene mere, pa čeprav se nam sem in tja zdi izredno težko, da bi jih presodili objektivno pravilno, se pravi na podlagi primerjave s splošno določenimi vrednostmi. Vendar pa je ta primerjava za naše namene, kot že rečeno, odvečna. Svoja objektivna vrednotenja lahko

17 ■

14 Za to gre dejansko pri Descartesu, ki je najprej formuliral načelo ohranjanja kvantitete gibanja, ne da bi tudi razpolagal s fizikalnimi merilnimi metodami, ki jih je odkril šele novejši čas.

primerjamo tudi medsebojno in določimo njihovo *relativno* moč. Merilo je do vrednosti drugih vsebin seveda relativno in zatorej ni absolutno in objektivno, vendar pa za naše namene zadošča toliko, kolikor je mogoče med enakimi kvalitetami z gotovostjo spoznavati neenake vrednostne intenzivnosti in so si enake vrednosti v enakih pogojih dokazljivo enake.

Težava se začne šele tam, kjer gre za primerjavo vrednostnih intenzivnosti različnih kvalitet, denimo pri primerjavi vrednosti znanstvene ideje in čutnega vtisa. Tu postane subjektivna ocena negotova in zatorej nezanesljiva. Prav tako se subjektivna ocena omejuje zgolj na zavestne vsebine; zato je spričo vrednosti nezavednih vplivov neprimerna povsod tam, kjer gre za ocene, ki naj bi prekoračevale meje zavesti.

16

• 18

V znanem kompenzacijskem razmerju med zavestjo in nezavednim¹⁵ pa je še kako pomembno, da najdemo možnost vrednostnih določitev za nezavedno. Ko se hočemo lotiti energetskega načina obravnave psihičnega dogajanja, smo prisiljeni upoštevati nadvse pomembno dejstvo, da lahko zavestne vrednosti navidezno izginejo, ne da bi se ponovno pokazale v ustrezni zavestni dejavnosti. V tem primeru moramo njihovo pojavitev teoretično pričakovati v nezavednem. Ker pa nam nezavedno ni neposredno dostopno niti pri nas samih in niti pri drugih, je lahko vrednotenje le posredno, kar pomeni, da za ocenjevanja potrebujemo pomožne metode. Pri subjektivnem vrednotenju nam kratko malo pomagata občutek in uvid, saj gre za funkcijo, ki se razvija že od nekdanj in se je kar najbolj pretanjeno diferencirala. Tako se tudi otrok že zelo kmalu začne vaditi v diferenciaciji svojih vrednostnih lestvic, medtem ko pretehtava, koga ima raje,

17

15 Enostranskost zavesti kompenzira morebitna nasprotna pozicija v nezavednem. To so v prvi vrsti dejstva psihopatologije, ki jasno kažejo kompenzacijsko naravnost nezavednega. Veliko dokaznega materiala za to najdemo v Freudovih in Adlerjevih spisih, prav tako pa tudi v moji *Psihologiji demencie praecox*. Teoretsko o tem glej v *Nagon in nezavedno* [VI. razprava v tem zvezku]; v zvezi s psihično kompenzacijo v njenih splošnih povezavah prim. Maeder, *Régulation psychique et guérison*.

očeta ali mater, kdo zaseda drugo in kdo tretje mesto, koga najbolj sovraži itd. To zavestno ocenjevanje ne le da zataji pred manifestacijami nezavednega, temveč se sprevrže celo v očitno napačne ocene, ki jih označujemo tudi za »potlačitve« ali »premik afekta«. Pri oceni nezavednih vrednostnih intenzivnosti moramo torej subjektivno vrednotenje povsem izključiti, zaradi česar potrebujemo objektivna izhodišča, ki omogočajo posredno, vendar *objektivno oceno*.

B. OBJEKTIVNA KVANTITATIVNA OCENA

18 Ob raziskovanju asociacijskih fenomenov¹⁶ sem pokazal, da se določeni psihični elementi grupirajo okoli čustveno poudarjenih vsebin, ki jih imenujemo *kompleksi*. Čustveno poudarjena vsebina oziroma kompleks je sestavljen iz jedrnega elementa in večjega števila asociacij, ki veljajo za sekundarne. Jedrni element sestavljata dve komponenti, torej, prvič, pogoj, ki je dan z izkustvom, kot doživljanje, ki je vzročno povezano z okolico, in, drugič, individualnemu značaju imanentni pogoj dispozicijske narave.

19 ■

19 Jedrni element odlikuje tako imenovani čustveni ton, afektivni poudarek. Ta poudarek je, če naj se izrazimo energetsko, *vrednostna kvantiteta*. Kvantiteto je mogoče, če je jedrni element zavesten, subjektivno oceniti relativno. Če je jedrni element, kot se to pogosto dogaja, nezaveden¹⁷ ali pa nezaveden

16 Prim. *Diagnostische Assoziationsstudien (Diagnostične študije asociacij)*.

17 Da je kompleks ali njegovo bistveno jedro lahko nezavedno, ni nič samoumevnega. Kompleks sploh ne bi bil kompleks, če ne bi imel določene, celo znatne afektivne intenzivnosti. Ta energetska vrednost bi ga morala – kot bi pravzaprav lahko pričakovali – samodejno dvigniti v zavest, kar pomeni, da bi njegova imanentna atraktivnost pravzaprav morala privlačiti zavestno pozornost. (Polja sil se medsebojno privlačijo!) Ker pa to, kot nas uči izkustvo, pogosto ni tako, to dejstvo zahteva posebno razlago. Prepričljivo in najpreprostejšo razlago nam daje Freudova *teorija potlačitve*. Ta teorija predpostavlja obstoj nasprotne pozicije v zavesti, kar pomeni, da je zavestna naravnost tako rekoč sovražna nezavednemu kompleksu in mu ne dovoljuje ovedenja. Ta teorija dejansko razlaga zelo številne primere. Vendar pa po mojih izkušnjah obstajajo primeri, ki jih s to teorijo ni mogoče razložiti. Teorija potlačitve pravzaprav obravnava zgolj primere, v katerih se vsebina, ki se je je mogoče zavedati, ali izrine iz polne zavesti in se spremeni v nezavedno ali pa se ji a limine onemogoča,

vsaj v svojem psihološkem pomenu, subjektivna ocena zataji. Tu je treba zatorej poseči po posredni ocenjevalni metodi, ki se načeloma opira na ta dejstva: Jedrni element samodejno ustvari kompleks v tolikšni meri, kolikor je afektivno poudarjen oziroma kolikršno energetska vrednost ima, kot sem to podrobno pokazal v drugem in tretjem poglavju svojega dela z naslovom *Psihologija dementie praecox*. Jedrni element ima skladno s svojo energetska vrednostjo ustrezno *konstelacijsko moč*. Iz njega izhaja posebna konstelacija psihičnih vsebin. Iz tega nastane kompleks, ki je torej konstelacija psihičnih vsebin, ki jo dinamično pogojuje energetska vrednost. Nastala konstelacija pa ni le gola iradiacija vzdraženja, temveč je s *kvaliteto* jedrnega elementa pogojena *izbira* vzdraženih psihičnih vsebin, ki jih energetska seveda ni mogoče razložiti, saj je energetska razlaga kvantitativna, in ne kvalitativna. Za kvalitativno razlago potrebujemo vzročni vidik.¹⁸ Trditev, na kateri sloni objektivna ocena psiholoških vrednostnih intenzivnosti, se torej glasi: *Konstelacijska moč jedrnega elementa je odraz njegove vrednostne intenzivnosti oziroma njegove energije*.

da bi postala zavestna. Ne zajema primerov, v katerih se iz materialov nezavednega, ki sami po sebi niso sposobni biti v zavesti, oblikuje vsebina z višjo energetska intenzivnostjo, ki pa sprva ne more postati zavestna ali pa lahko to postane le z največjimi težavami. Zavestna naravnost v takšnem primeru ni le sovražna nezavedni vsebini, temveč se ji povsem prostovoljno tudi zoperstavlja: gre za ustvarjalne nove tvorbe, ki, kot vemo, zelo pogosto izvirajo iz nezavednega. Tako kot mati sicer kar najbolj hrepenече pričakuje svojega otroka, a ga vendarle le z mukami in bolečinami spravi na svet, lahko tudi nova, ustvarjalna vsebina navkljub vsej dobrovoljnosti zavesti dolgo tiči v nezavednem, ne da bi bila tja »potlačena«. Ima sicer visoko energetska vrednost, a vendarle ne postane zavestna. Takega primera seveda ni ravno težko razložiti. Ker je vsebina nova in ravno zato tuja zavesti, asociacije in povezovalne poti do zavestnih vsebin sploh še ne obstajajo. Vse te povezave je treba šele mukoma izgraditi. Brez njih sploh ne more priti do nastanka zavesti. V zvezi z nezavednostjo posameznega kompleksa bi bilo zatorej treba v glavnem upoštevati dve razlagi: prvič, potlačitev vsebine, ki se jo je mogoče zavedati, in, drugič, tujost vsebine, ki se je še ni mogoče zavedati.

18 Ali hipostazirani pojem energije, kot ga pozna Ostwald. Pojem substance, ki je nujno potreben za vzročno-mehanistični način razlage, bi bilo tako bržkone le stežka zaobiti, saj je »energija« v bistvu vedno le kvantitativni pojem.

20 Toda katera sredstva imamo na voljo, da bi lahko konstelacijsko moč, ki sproža obogatitev kompleksa z asociacijami, ocenili z vidika njenih energetskih vrednosti? Ta energetski seštevek lahko ocenimo:

21 1. *Na podlagi relativnega števila konstelacij, ki jih sproža jedrni element.* Določitev poteka z neposrednim opazovanjem na eni strani in z analitičnim sklepanjem na drugi, kar pomeni, da kolikor pogosteje naletimo na konstelacije, ki jih pogojuje eden in isti kompleks, toliko večja mora biti njegova psihološka vrednost.

22 2. *Na podlagi relativne pogostosti in intenzivnosti tako imenovanih lastnosti motenj ali kompleksov.* S tem izrazom ne gre razumeti le denimo lastnosti, ki nastopajo v asociacijskem eksperimentu in seveda niso prav nič drugačne kot učinki kompleksov, katerih obliko pogojuje posebna poskusna situacija, temveč imamo tu opraviti s fenomeni, ki so lastni psihološkemu procesu brez vsakršnih poskusnih pogojev. Mednje štejejo lapsus ali napaka pri govorjenju ali pisanju, pozabljanje, napačno razumevanje in druga simbolna dejanja. Temu se pridružujejo še avtomatizmi, miselne motnje, izmikanje, govorjenje drug mimo drugega¹⁹ in drugi pojavi, ki jih opisujem tudi sam. Intenzivnost teh fenomenov je mogoče delno določiti neposredno s časovnimi meritvami, kot sem to pokazal pri asociacijskem eksperimentu. Enako je mogoče tudi pri neomejenem psihološkem procesu, kjer lahko z meritvami časa z uro v roki zlahka določimo intenzivnost vrednosti, ki jo pacient potrebuje za to, da lahko govori o določenih stvareh. Tu bi bilo mogoče ugovarjati, da pacienti pretežni del svojega časa najpogosteje zapravijo za govorjenje o postranskih stvareh, da bi tako zaobšli pomembno stvar. Vendar pa ravno to kaže, koliko pomembnejše so jim tako imenovane postranske stvari. Opazovalec mora paziti, da pacientovega dejanskega glavnega interesa z arbitrarno sodbo ne razlaga

21 ■

19 Prim. *Über die Psychologie der Dementia praecox* [odstavek 175 in nasl.].

kot postranske stvari v smislu subjektivne, teoretske predpostavke, temveč se mora pri ugotavljanju vrednosti popolnoma držati objektivnih meril. Če denimo pacientka zapravlja ure in ure za pritoževanje nad svojimi deklami, namesto da bi spregovorila o glavnem konfliktu, ki ga zdravnik nemara vidi povsem pravilno, to ne pomeni nič drugega, kot da ima kompleks dekel trenutno višjo energetska vrednost kot morda še nezavedni konflikt, ki se bo šele v nadaljnjem poteku obravnave razkril kot jedrni element, ali da inhibicija, ki izvira iz visoke zavestne pozicije, jedrni element z nadkompenzacijo še zadržuje v nezavednem.

▪ 22

3. Na podlagi intenzivnosti afektivnih spremljevalnih pojavov. Za te fenomene imamo objektivne možnosti določanja, ki sicer niso meritev velikosti afektov, zato pa dovoljujejo oceno. Eksperimentalna psihologija nam za to ponuja vrsto metod. Ne glede na časovne meritve, ki veliko bolj določajo zaviranje asociacijskega procesa kot pa trenutne afekte, imamo na voljo ta sredstva:

23

- a) pulzno krivuljo,²⁰
- b) dihalno krivuljo,²¹
- c) psihogalvanski fenomen.²²

Zlahka prepoznavne spremembe teh krivulj nam omogočajo približna sklepanja o intenzivnosti vzrokov motnje. Kot nam to v zadostni meri kažejo izkušnje, je mogoče pri poskusnih osebah s psihološkimi dražljaji, ki jih za te posa-

24

20 Prim. Berger, *Über die körperlichen Äußerungen psychischer Zustände*; A. Lehmann, *Die körperlichen Äußerungen psychischer Zustände*.

21 Peterson and Jung, *Psycho-physical Investigations with the Galvanometer and Pneumograph in Normal and Insane Individuals*; Nunberg, *Über körperliche Begleiterscheinungen assoziativer Vorgänge*; Ricksher and Jung, *Fürther Investigations on the Galvanic Phenomenon*.

22 Veraguth, *Das psychogalvanische Reflexphänomen*; Binswanger, *Über das Verhalten des psychogalvanischen Phänomens beim Assoziationsexperiment*.

meznike na podlagi lestvice poskusov poznamo kot še posebej afektivne, tudi namerno sprožati afektivne fenomene.²³

25 Ne glede na te eksperimentalne metode pa imamo na voljo tudi subjektivno skrajno diferenciran sistem za spoznavanje in ocenjevanje aktualnih afektivnih pojavov pri drugih: namreč, za to obstaja neposreden spoznavni nagon, ki je v veliki meri prisoten tudi pri živalih, in sicer ne le za pripadnike lastne vrste, temveč tudi za ljudi in druge vrste živali. Tako pri drugih zaznavamo tudi najmanjša nihanja njihove emocionalne narave in imamo zelo pretanjen čut za kvaliteto in kvantiteto afektov pri soljudeh.

23 ■

23 V zvezi s tem glej moje *Diagnostischen Assoziationsstudien* (*Diagnostične študije asociacij*) in *Collected Papers on Analytical Psychology*, II. pogl.

II UPORABA ENERGETSKEGA STALIŠČA

a. Psihološki pojem energije

Izraz »psihična energija« se uporablja že zelo dolgo. Najdemo ga denimo že pri Schillerju.²⁴ Energetski vidik sta uporabljala tudi Grot²⁵ in Th. Lipps.²⁶ Lipps psihično energijo razločuje od fizikalne in vprašanje te povezanosti pušča odprto tudi Stern.²⁷ Lippsu gre zahvala za razločevanje pojma *psihična energija* od *psihične sile*. Psihična sila je zanj možnost, da lahko v duševnosti sploh nastajajo procesi in dosežajo določeno stopnjo učinkovitosti. Nasprotno pa je psihična energija »v samih procesih prisotna možnost, da v sebi aktualizirajo to silo«. ²⁴ Lipps po drugi strani govori tudi o »psihični kvantiteti«. Razlikovanje med energijo in silo je pojmovno nujno potrebno, saj je energija pravzaprav pojem, ki v samem pojavu ne obstaja, temveč je vselej prisoten le v posebni izkustveni podlagi, kar pomeni, da je energija v izkustvu vselej specifična kot gibanje in sila, in sicer, če je aktualna, kot stanje ali kot pogoj, če je potencialna. Psihična energija se, če je aktualna, pojavlja v posebnih dinamičnih duševnih fenomenih, kot so gon, željenje, hotenje, afekt, pozornost, delo itd., ki predstavljajo ravno *psihične sile*. Če je energija potencialna, se pojavlja v posebnih dosežkih, možnostih, pripravljenostih, naravnostih itd., torej v fenomenih, ki so pogoji.

Lippsovo razločevanje posebnih energij, kot so energija naslade, energija občutja, energija nasprotja itd., se mi zdi pojmovno nedopustno, saj so sile in pogoji ravno specifi-

26

27

24 Schiller razmišlja tako rekoč energetsko. Operira s predstavami, kot so »premeščanje intenzivnosti« itd. (*O estetski vzgoji človeka*).

25 Grot, n. n. m.

26 Lipps, *Leitfaden der Psychologie*, str. 62 in 66 in nasl.

27 Stern, *Über Psychologie der individuellen Differenzen*, str. 119 in nasl.

28 *Leitfaden*, str. 62.

cije energije. Energija je kvantitativni pojem, ki zajema sile in pogoje. Kvalitativno določeni so le pogoji, saj so to pojmi, ki izražajo kvalitete, ki učinkujejo na podlagi energije. Pojem kvantitete ne sme biti nikoli istočasno kvalitativen, saj tako ne bi mogel nikoli omogočati prikaza razmerja med silami, kar je vendarle njegova dejanska naloga.

28 Ker znanstveno žal ne moremo dokazati, da med fizično in psihično energijo obstaja razmerje ekvivalentnosti,²⁹ nam ne preostane nič drugega, kot da opustimo energetske način obravnave ali pa postuliramo posebno psihično energijo, kar bi bilo kot hipotetična operacija nekaj povsem mogočega. Kot je pripomnil že Lipps, si lahko psihologija – povsem enako kot fizika – to posebno pravico oblikovanja lastnih pojmov prisvaja toliko, kolikor se energetske način obravnave sploh izplača in ne pomeni le umeščanja v ohlapni splošni pojem, kot to povsem upravičeno poudarja Wundt. Naše mnenje je, da se energetske način obravnave psihičnih fenomenov izplača, saj lahko ravno kvantitativna razmerja, katerih obstoja v psihologiji ni mogoče zanikati, vsebujejo možnosti spoznanja, ki jih zgolj kvalitativna obravnava prezre.

25 ■

29 Če bi torej psiho, kot si to želijo psihologi zavesti, sestavljali zgolj procesi zavesti (pa čeprav je treba priznati, da so ti nekoliko »temačni«), bi se lahko zadovoljili s predpostavko »psihične energije«. Ker pa smo prepričani, da v psihologijo – in ne le v fiziologijo možganov (kot goli osnovni procesi) – spadajo tudi nezavedni procesi, smo svoj pojem energije prisiljeni postaviti na nekoliko širšo podlago. Povsem se strinjamo z Wundtom, da obstajajo temačne zavestne stvari. Prav tako sprejemamo tudi lestvico svetlosti zavestnih vsebin. Vendar pa se za nas tam, kjer se začne črnina, psiha ne končuje, temveč se nadaljuje v nezavedno. Prav tako puščamo fiziologiji

29 Maeder celo meni, da »ustvarjalna dejavnost« v organizmu in še zlasti v psihi »presega porabo energije«. Zagovarja tudi stališče, da je treba za psiho poleg načela ohranjanja energije in entropije uvesti še tretje načelo, namreč načelo *integracije (Heilung und Entwicklung im Seelenleben*, str. 50 in 69 in nasl.).

možganov njen delež, saj domnevamo, da nezavedne funkcije naposled preidejo v osnovne procese, ki jim ne moremo pripisovati psihične kvalitete, razen seveda z uporabo filozofske hipoteze o panpsihizmu.

Razmejevanje pojma psihične energije nam zatorej povzroča določene težave, saj nimamo niti najmanjše možnosti, da bi lahko psihično kratko malo ločevali od *biološkega* procesa. Biološko prenaša energetski način obravnave enako dobro kot psihološko, in sicer toliko, kolikor biolog takšen način obravnave dojema kot koristnega in dragocenega. Enako kot psihično tudi življenjski proces ni s psihično energijo v razmerju ekvivalentnosti, ki bi ga bilo mogoče kakorkoli že natančno dokazati.

▪ 26

30

Če se postavimo na tla znanstvenega common sensea in se vzdržimo preveč daljnosežnih filozofskih obravnav, bržkone storimo najbolje, da psihični proces dojemamo enako preprosto kot življenjski proces. Na ta način ožji pojem psihične energije razširimo v širši pojem *življenjske energije*, ki tako imenovano psihično energijo zaobsega kot nekakšno specifikacijo. Prednost, ki nam jo to prinese, je v tem, da lahko kvantitativna razmerja mimo ožjega obsega psihičnega sploh spremljamo vse tja do bioloških funkcij, s čimer lahko zado- stimo nedvomno obstoječim razmerjem med »dušo in telesom«, ki so že od nekdaj predmet razpravljanja.

31

Pojem življenjske energije nima nič opraviti s tako imenovano življenjsko silo, saj kot sila ne bi bila prav nič drugega kot specifikacija univerzalne energije, s čimer bi bila ukinjena posebna pravica bioenergetike nasproti fizični energetiki ob zaobidenju doslej še nepreseženega prepada med fizičnim in življenjskim procesom. Predlagal sem, da bi hipotetično sprejeto življenjsko energijo ob upoštevanju načrtovane psihološke rabe imenovali *libido* in jo tako razlikovali od univerzalnega pojma energije – ob ohranitvi biološke in psihološke pravice do oblikovanja lastnih pojmov. S tem nikakor ne mislim kakorkoli prehiteti bioenergetikov, temveč jim odkrito-

32

srčno priznati, da izraz libido uporabljam v smislu *naše* rabe tega pojma. Za lastno rabo lahko predlagajo izraz »bioenergija« ali »vitalna energija«.

33

Na tem mestu moram preprečiti morebitni nesporazum. Namreč, v tem besedilu se nikakor ne nameravam spuščati v razpravljanje o polemičnem vprašanju psihofizičnega paralelizma in interakcije. Te teorije so spekulacije o možnostih vzporednega ali skupnega učinkovanja telesa in duševnosti in se nanašajo ravno na točko, ki jo izpuščam iz svoje obravnave, namreč na vprašanje, ali psihični energetski proces obstaja poleg fizičnega procesa ali pa je vključen vanj. Kolikor mi je znano, o tem ne vemo tako rekoč nič. Tu se pridružujem Bussejevemu stališču,³⁰ da je interakcija vendarle nekaj, kar si je mogoče predstavljati, in ne vidim razloga, da bi tej možnosti oporekal s hipotezo o psihofizičnem paralelizmu, saj se prav psihoterapevtu, čigar dejansko delovno področje vključuje ravno kritično sfero interakcije med telesom in duševnostjo, zdi nadvse verjetno, da psihično in telesno nista dva vzporedno potekajoča procesa, temveč ju povezuje ravno interakcija, čeprav se njuna dejanska narava tako rekoč še povsem izmika našemu izkustvu. Temeljite obravnave tega vprašanja so za filozofa bržkone nujno potrebne, medtem ko je za empirično psihologijo, nasprotno, priporočljivo omejevanje na izkustveno dostopne snovi. Čeprav nam doslej psihičnega energetskega procesa še ni uspelo vključiti v fizični proces, tudi nasprotnikom te možnosti prav tako ni uspelo psihičnega procesa zanesljivo ločiti od fizičnega.

27 ■

b. Ohranjanje energije

34

Če psihični življenjski proces obravnavamo energetsko, s tem prevzemamo tudi obvezo, da se ne le zadovoljimo s tem pojmom, temveč tudi preizkusimo njegovo uporabnost na izkustvenem materialu. Energetski način obravnave je odvečen,

30 *Geist und Körper, Seele und Leib.*

če se njegova glavna trditev, namreč o ohranjanju energije, izkaže za neuporabno. Pri tem moramo skladno z Bussejevim predlogom razlikovati med *načelom ekvivalentnosti* in *načelom konstantnosti*. Načelo ekvivalentnosti pravi, »da za vsako energijo, ki se kadarkoli uporabi in porabi za vzpostavitev nekoga stanja, nekje drugje nastopi enako velika količina enake ali drugačne energije«, medtem ko načelo konstantnosti, nasprotno, pravi, »da celota energije [...] vselej ostaja enako velika, da se torej ne more niti povečevati in niti zmanjševati«. ³¹ Načelo konstantnosti je torej logično nujni, vendar posplošujoči nasledek načela ekvivalentnosti in zatorej praktično brez vsakršnega pomena, saj se naše izkustvo vselej opira le na delne sisteme.

▪ 28

Za našo nalogo pride torej najprej v poštev zgolj načelo ekvivalentnosti. V svoji knjigi o »*preobrazbah in simbolih libida*« ³² sem nakazal možnost razumevanja nekaterih razvojnih procesov in podobnih sprememb z uporabo načela ekvivalentnosti. Tu se ne nameravam in extenso vračati k tam zapisanemu, temveč zgolj ponovno poudarjam, da Freudovo raziskovanje seksualnosti prinaša bogate prispevke k našemu vprašanju. Namreč, nikjer drugje kot ravno v razmerju seksualnosti do celotne psihe ne vidimo bolje tega, kako izginjanje ene količine libida spremljata vznikanje in naraščanje ustrezne vrednosti v drugačni obliki. To sicer razumljivo precejevanje seksualnosti je Freuda, žal, privedlo do tega, da je na seksualnost zvajal tudi preoblikovanja, ki ustrezajo drugim specifičnim silam duševnosti, ki jih koordinira seksualnost, kar je pripeljalo do tega, da so mu ne povsem neupravičeno očitali panseksualizem. Manko Freudovega pojmovanja je v enostranskosti, h kateri se mehanistično-vzročni način obravnave vselej nagiba, namreč v poenostavljajoči *reductio ad causam*, ki toliko manj ustreza pomenu analizirane in re-

35

31 Busse, n. n. m., str. 406 in nasl.

32 Nova izdaja: *Symbole der Wandlung*; prim. še zlasti 2. del, III. pogl. [odstavek 204 in nasl.: »Die Wandlung der Libido« (Preobrazba libida)].

ducirane tvorbe, kolikor bolj je resnična, preprosta in obsežna. Kdor pozorno prebira Freudova dela, bo zlahka spoznal, kako pomembno vlogo ima načelo ekvivalentnosti pri oblikovanju njegovega pojmovanja. To lahko še posebej nazorno razberemo iz njegovih kazuističnih raziskav, kjer opisuje potlačitve in njihove nadomestne tvorbe.³³ Kdor je tudi sam praktično dejaven na tem področju, prav dobro ve, da ima načelo ekvivalentnosti velik hevristični pomen tudi v obravnavanju nevroz; četudi ga vselej ne uporabljamo zavestno, pa ga vendarle uporabljamo emocionalno; če se kaka zavestna vrednost, denimo transfer, zmanjša ali celo izgine, nemudoma poiščemo nadomestno tvorbo, in sicer v pričakovanju, da bomo kjerkoli že videli vznikniti ekvivalentno vrednost. To iskanje nadomestila ni težavno, če je nadomestna tvorba vsebina zavesti. Seveda pa so primeri izginjanja količine libida, ki navidezno poteka brez oblikovanja nadomestka, precej pogosti. V tem primeru je nadomestek nezaveden ali pa se pacient, kot se to pogosto dogaja, ne zaveda, da je določeno novo dejstvo ustrezna nadomestna tvorba. Dogaja se tudi, da precejšnja količina libida izgine v tolikšni meri, kot da bi jo povsem pogoltnilo nezavedno, in sicer brez vsakršne nove vrednostne pozicije, ki bi nastajala iz tega. V takem primeru storimo najbolje, če se strogo držimo načela ekvivalentnosti, saj lahko skrbno opazovanje pacienta že kmalu privede do ugotovitve, da se pojavljajo znaki nezavedne aktivnosti, in sicer kot povečevanje števila določenih simptomov ali kot nov simptom ali kot posebne sanje ali kot nenavadni, mimo smukajoči se fantazijski drobci in podobno. Če analizi teh simptomov uspe te skrite vsebine pripeljati v zavest, lahko praviloma dokažemo, da je količina libida, ki je izginila iz zavesti, v nezavednem ustvarila tvorbo, ki ima kljub vsej različnosti kar nekaj značilnosti, podobnih zavestnim vsebinam, ki so izgubile svojo energijo. Videti je, kot da bi libido v nezavedno

29 ■

s seboj odnesel nekatere kvalitete, kar je pogosto očitno v tolikšni meri, da lahko že iz teh značilnosti ugotovimo, od kod izvira libido, ki aktivira nezavedno.

Za to imamo prepričljive in splošno znane primere: ko se otrok začenja notranje ločevati od svojih staršev, nastajajo fantazije o nadomestnih starših, pri čemer se te fantazije skorajda praviloma prenašajo na resnične osebe. Tovrstni transferji pa se na dolgi rok izkažejo za nevzdržne, saj mora dozorevajoči človek asimilirati starševski kompleks, se pravi avtoriteto, odgovornost in samostojnost. Tudi sam mora postati oče ali mati. Drugo področje, ki je polno takšnih primerov, je krščansko-religiozna psihologija. Potlačevanje gonov (se pravi primitivne *gonskosti*) privede do religioznih nadomestnih tvorb, »Božje ljubezni«, v kateri le slepec ne more videti seksualnega značaja.

36

• 30

Ta razmislek nas privede do nadaljnje analogije s fizikalnim naukom o energiji. Energetika, kot vemo, ne pozna le *intenzivnostnega*, temveč tudi *ekstenzivnostni dejavnik*. Slednji je praktično nujen dodatek k čistemu pojmu energije. Omogoča povezovanje pojma čiste intenzivnosti s pojmom »količine« (na primer količine svetlobe v nasprotju z močjo svetlobe). »[K]oličina ali ekstenzivnostni dejavnik energije se drži tvorbe [...] in ga ni mogoče prenesti na nekaj drugega brez prenosa posameznih delov te tvorbe; nasprotno pa lahko intenzivnostni dejavnik prehaja iz ene tvorbe v drugo.«³⁴ Ekstenzivnostni dejavnik torej daje dinamično določenost energije, ki je vselej prisotna v pojavu.³⁵

37

Tako imamo tudi psihološki ekstenzivnostni dejavnik, ki v novo tvorbo ne more preiti brez prenosa delov ali značajev predhodne tvorbe, ki se je drži. Na to posebnost pretvarjanja energije sem podrobneje opozoril v enem izmed svojih predhodnih del, kjer sem pokazal, da libido dane tvorbe ne

38

34 Hartmann, *Weltanschauung*, str. 5.

35 Današnja fizika enači energijo z maso, vendar pa ta ugotovitev za naše namene ne pride v poštev.

zapusti kot čista intenzivnost in ne preide v celoti v drugo tvorbo, temveč na novo funkcijo prenese značaje stare oziroma predhodne funkcije.³⁶ Ta posebnost je tako zelo v oči bijoča, da nas lahko napeljuje celo k zmotnim zaključkom – ne le k zmotnim teorijam, temveč tudi k usodnim samoprevaram, denimo da količina libida neke seksualne oblike prehaja v drugo tvorbo, pri čemer jemlje s sabo določene posebnosti svoje predhodne rabe. Na podlagi tega primera zlahka pomislimo, da je dinamika nove tvorbe prav tako seksualna.³⁷ Ali da količina libida neke duhovne aktivnosti preide v interes, ki je v bistvu materialen, pri čemer individuum zmotno misli, da je nova tvorba prav tako duhovne vrste. Tak zaključek je načeloma napačen, saj upošteva le relativno podobnost dveh tvorb, njuno prav tako bistveno razliko pa prezre.

39 Praktične izkušnje nas povsem na splošno učijo, da je mogoče psihično dejavnost vselej nadomestiti le ekvivalentno. Tako je denimo patološki interes, intenzivno vztrajanje pri simptomu, mogoče nadomestiti le s prav tako intenzivnim vezanjem na drug interes, zaradi česar tudi odcepitev libida od simptoma ni nikoli mogoča brez tega nadomestka. Če ima nadomestek majhno energetske vrednost, vemo, da je treba delno količino energije iskati nekje drugje, če ne v zavesti, potem v nezavednih fantazijskih tvorbah ali v motnji »parties supérieures« fizioloških funkcij (če naj uporabim ustrezni Janetov izraz).

40 Ne glede na te že dolgo obstoječe praktične izkušnje pa nam to energetsko pojmovanje omogoča tudi drugačno *oblikovanje teorije*. Po Freudovem vzročnem pojmovanju gre vedno

36 Prim. *Symbole der Wandlung* [odstavek 226 in nasl.].

37 Skrčenje kompleksne tvorbe na seksualnost je veljavna vzročna razlaga le tedaj, ko se predhodno dogovorimo, da hočemo razložiti le funkcijo seksualne komponente v kompleksnih tvorbah. Če pa reduciranje na seksualnost obravnavamo kot veljavno vzročno razlago, je to mogoče le s tihim predpostavljanjem, da gre zgolj za seksualno tvorbo. S tem bi se a priori določilo, da je kompleksna psihična tvorba zgolj seksualna tvorba; gre torej za več kot očiten petitio principii! Prav tako ni mogoče trditi, da je seksualnost edini duševni osnovni gon, tako da je lahko ta seksualna razlaga le razlaga komponente, nikoli pa zadostna psihološka teorija.

za iste nespremenljive substance, seksualne komponente, na katerih delovanje opozarja interpretacija s svojo monotono enakomernostjo, kar ob neki priložnosti izpostavi tudi sam Freud. Tako je samoumevno, da duh *reductio ad causam* ali v primam figuram nikoli ne more zadostiti psihološko nadvse pomembni *ideji o finalnem razvoju*, saj ni vsaka sprememba stanja prav nič drugega kot »sublimacija« osnovnih substanc in zatorej nič drugega kot nepravi izraz za isto staro stvar.

Ideja o razvoju je mogoča le, če ideje o nespremenljivi substanci ne hipostazira tako imenovana objektivna resničnost, torej, če vzročnosti ne jemljemo kot identične z obnašanjem stvari; kajti ideja o razvoju zahteva spremljivost substanc, ki so, če jih obravnavamo energetsko, energetski sistemi s teoretično neomejeno ločljivostjo in zamenljivostjo v primeru načela ekvivalentnosti in samoumevne predpostavke možnosti razpona. Enako kot pri obravnavanju vzročnega in finalnega povezovanja tudi tu zapademo v nerazrešljivo antinomijo, in sicer s projiciranjem energetske hipoteze, medtem ko nespremenljiva substanca ne more hkrati biti tudi energetski sistem.³⁸ Z mehanističnega stališča se energija drži substance, zaradi česar Wundt govori o »energiji psihične- ga«, ki sčasoma narašča in zato ne dopušča uporabe energetskih načel. Nasprotno pa substanca za energetsko stališče ni nič drugega kot izraz ali znamenje energetskega sistema. Ta antinomija ostaja nerazrešljiva le dotlej, dokler ne vemo, da način obravnave ustreza osnovnim psihološkim naravnano- stim, ki v določeni meri očitno sovpadajo s pogoji objekta, zaradi česar so njihovi vidiki uporabni tudi praktično. Zato je tudi razumljivo, da se tako zagovorniki vzročnosti kakor tudi zagovorniki finalnosti obupano borijo za objektivno veljavnost svojega načela, saj je to tudi načelo njihovega osebne- ga odnosa do življenja in sveta, katerega pogojne veljavnosti ne bo nihče kratko malo sprejel, saj nihče – razen nekaterih

41

▪ 32

38 Ta trditev velja le za makrofizično področje, v katerem imamo »absolutne« zakone.

samomorilcev – ne mara sam odrezati veje, na kateri sedi. Vendar pa nas antinomija, ki se porodi iz projiciranja logično upravičenih načel, sili k temeljiti raziskavi lastne psihološke naravnosti, s čimer se preprečuje zgolj posiljevanje logično upravičenega drugega načela. Antinomija se mora razrešiti v *antinomični postulat*, najsi bo to še tako nezadovoljivo za človekov konkretizem in čeprav se naravoslovnemu duhu še tako zelo upira, da bi tako imenovani resničnosti pustil obeležje skrivnostne iracionalnosti, ki pa nujno izhaja iz antinomičnega postulata.³⁹

42 Razvojni nauk ne more brez finalnega vidika, tako da celo Darwin posega po finalnih pojmih, kot je prilagajanje itd., kar povsem pravilno poudari tudi Wundt. Nazornega dejstva diferenciacije in razvoja ni mogoče z vzročnostjo nikoli izčrpano razložiti, saj zahteva finalni vidik, ki ga je človek enako kot vzročni vidik izoblikoval med svojim psihičnim razvojem.

43 Finalno pojmovanje vzrok razume kot sredstvo za dosego smotra. Preprost primer ponuja vprašanje *regresije*: regresijo vzročno pogojuje denimo »fiksiranje na mater«, medtem ko libido finalno nazaduje k *podobi* matere, da bi tu našel spominske asociacije, na podlagi katerih lahko razvoj poteka, denimo iz seksualnega sistema v duhovni sistem.

44 Prva razlaga se izčrpa v pomenu vzroka (*causa*) in popolnoma prezre pomen smotra procesa regresije. Oblikovanje kulture postane tako goli nadomestek, saj je incest nemogoč. Zadnja razlaga pa že omogoča predvideti prav vse, kar bo nastalo iz regresije, in nam hkrati daje razumeti, kaj morajo pomeniti spominske podobe, ki jih ponovno oživlja regresivni libido. To zadnje pojmovanje se zagovorniku vzročnosti seveda zdi neverjetno hipotetično, medtem ko je »fiksiranje na mater« za zagovornika finalnosti dobrodošla domneva, ki ji očita popolno prezrtje smotra, ki ga je vendarle edinega mogoče narediti odgovornega za ponovno oživitev podobe

33 ■

39 V zvezi s tem prim. *Psychologische Typen* [odstavek 571 in nasl.].

matere. Denimo Adler na Freudovo teorijo naslavlja številne tovrstne očitke, medtem ko sem sam obema stališčema – seveda ne eksplicitno – poskušal zadostiti v svojem delu *Wandlungen und Symbole der Libido* (*Preobrazbe in simboli libida*), kar sta mi obe strani očitali kot nejasno in dvomljivo zavzemanje stališča. V tem pogledu delim usodo nevtralnih med vojno, ki se jim pogosto odreka celo bona fides.

To, kar je za vzročno obravnavo *dejstvo*, je za finalno obravnavo *simbol* in obratno. Vse, kar je *pravšno* enemu naziranju, je *nepravšno* drugemu. Zato se moramo zadovoljiti z antinomičnim postulatom in svet obravnavati *tudi* kot psihični fenomen. Znanost mora gotovo nujno vedeti, kakšen je ta fenomen »na sebi«, vendar pa tudi znanost ne more zaobiti psiholoških pogojev spoznavanja, medtem ko mora psihologija še čisto posebej zaznavati te pogoje. Ker ima duševnost tudi finalni vidik, je čisto vzročno postopanje s psihičnimi fenomeni psihološko nedopustno in vodi v znano interpretacijsko monotonijo.

Simbolistično pojmovanje vzrokov, ki nam ga daje energetskega način obravnave, je nujnost za diferenciacijo duševnosti. Namreč, vzroki so brez simbolističnega pojmovanja dejstev nespremenljive substance, ki vselej učinkujejo dalje, kot se to dogaja denimo v stari Freudovi teoriji travme. Vzrok ne omogoča razvoja. *Reductio ad causam* je za duševnost nasprotje razvoja in fiksira libido na elementarna dejstva. S stališča racionalizma je to edino dobro, s stališča duševnosti pa neživo in brezupno dolgočasno, s čimer se seveda naj ne bi zanikalo dejstva, da je fiksiranje libida na osnovna dejstva za mnoge ljudi brezpogojno nujno. Če pa je ta zahteva izpolnjena, se duševnost ne more vselej ustavljati pri tem, temveč se mora razvijati dalje, medtem ko se ji vzroki spreminjajo v sredstva za doseg smotra, v simbolne izraze za pot, ki je pred njo. Izključni pomen vzrokov, torej njihova energetska vrednost, s tem izgine in se znova pojavi v simbolu, katerega privlačnost predstavlja ustrezno količino libida. Vrednosti

vzroka ni mogoče nikoli ukiniti s postavitvijo poljubnega in racionalnega cilja. To je vselej le zasilna rešitev.

47 Duševni razvoj ne more teči le na podlagi namena in volje, temveč potrebuje tudi privlačni simbol, čigar vrednostna količina presega vrednostno količino vzroka. Oblikovanje simbola prav tako ne more steči prej, če se duševnost ne pomudi dovolj dolgo pri elementarnih dejstvih, torej vse dotlej, dokler zunanja ali notranja nujnost življenjskega procesa ne sproži pretvorbe energije. Če človek živi povsem nagonsko in avtomatično, bi lahko pretvarjanja potekala po čisto bioloških zakonih. Delček tega lahko še vidimo v duševnem življenju pripadnikov primitivnih plemen, kar je obenem povsem konkretno in čisto simbolistično. Pri kulturnem človeku se racionalizem zavesti, ki je sicer povsem koristen, izkaže za največjo oviro gladkim pretvarjanjem energije, medtem ko se ratio v izogib neznosni antinomiji vselej postavi le na eno ali drugo stran in krčevito poskuša obdržati svojo nekdanj izbrano vrednost, in sicer znova tako dolgo, kot dejstvo človekovega uma velja za »nespremenljivo substanco« in je s tem izključeno njeno simbolično razumevanje. Ratio pa je le relativen in ukinja samega sebe v svojih antinomijah. Je *prav tako* le sredstvo za doseg smotra, simbolni izraz tranzitne točke razvojne poti.

35 ■

c. Entropija

48 Načelo ekvivalentnosti je praktično pomembno načelo energetike, medtem ko drugo nujno dopolnilno načelo predstavlja načelo entropije. Pretvarjanja energije so mogoča le zaradi obstoječih intenzivnostnih razlik. Po Carnotovem načelu se lahko toplota pretvarja v energijo le tedaj, ko s toplejšega telesa prehaja na hladnejšega. Mehansko delo pa se nenehno pretvarja v toploto, ki je zaradi njene šibke intenzivnosti ni več mogoče pretvoriti nazaj v delo. Zaprt energetski sistem tako svoje intenzivnostne razlike postopno izravnava v

enakomerno temperaturo, zaradi česar je izključeno vsako nadaljnje pretvarjanje. To je tako imenovana *toplotna smrt*.

Načelo entropije nam je izkustveno poznano le kot načelo delnih procesov, ki predstavljajo sorazmerno zaprt sistem. Kot tak sorazmerno zaprt sistem lahko obravnavamo tudi psiho. Tudi njena pretvarjanja energije vodijo v izravnava-
nje razlik, ki skladno z Boltzmannovo formulacijo⁴⁰ prehaja iz neverjetnega stanja v verjetno, kar pa čedalje bolj omejuje možnost nadaljnjega pretvarjanja. Ta proces lahko opazujemo denimo pri nastajanju trajne in sorazmerno nespremenljive naravnosti. Po začetnih silovitih nihanjih se nasprotja izravnavajo, tako da postopno nastane nova naravnost, katere poznejša stabilnost je toliko večja, kolikor večje so bile začetne razlike. Kolikor večja je napetost med nasprotji, toliko večja je iz tega nastajajoča energija, in kolikor večja je energija, toliko močnejša je konstelacijska, privlačna sila. S to večjo privlačnostjo sovпада večji obseg konsteliranega psihičnega materiala, in kolikor večji je obseg tega konsteliranega psihičnega materiala in kolikor bolj narašča ta obseg, toliko bolj se zmanjšuje možnost poznejših motenj, ki lahko nastanejo iz razlik s predhodno konsteliranim materialom. Zato je naravnost, nastala iz obsežne izravnave, še posebej trajna.

Dokaze za pravilnost te trditve nam dajejo vsakdanje psihološke izkušnje: ko premagamo najtežja navzkrižja, ta pustijo za sabo gotovost in mir ali zlomljenost, ki jih je komajda še mogoče prekiniti oziroma zdraviti, in, obratno, za vzpostavitev dragocenih in trajnih uspehov so potrebna ravno največja nasprotja in njihova konflagracija. Ker so našemu izkustvu dostopni le sorazmerno zaprti sistemi, ne moremo nikjer opazovati absolutne psihološke entropije. Toda kolikor močnejša je zaprtost psihološkega sistema, toliko prej se lahko uveljavi tudi fenomen entropije.⁴¹ To še posebej vidimo pri ti-

40 Boltzmann, *Populäre Schriften*, str. 34.

41 Sistem je torej absolutno zaprt tedaj, ko vanj od zunaj ni več mogoče dovajati energije. Entropija lahko nastopi samo v tem primeru.

stih duševnih motnjah, ki jih zaznamuje intenzivno zapiranje pred okolico. Kot fenomen entropije bržkone lahko obravnavamo tako imenovano »afektivno pootročenje« pri demenciji praecox ali shizofreniji. Na enak način lahko razumemo tudi vse tiste tako imenovane degenerativne pojave, ki se razvijajo v psiholoških naravnostih, ki na dolgi rok izključijo stike z okolico. Takšni sorazmerno zaprti psihološki sistemi so tudi *poljubno usmerjeni procesi*, kot sta usmerjeno razmišljanje in usmerjeno čutenje. Te funkcije temeljijo na načelu izključevanja vsega neustreznega, ki bi lahko sprožilo spremembo izbrane smeri. »Pripadajoči« elementi se prepustijo medsebojni izravnavi in se s tem zavarujejo pred zunanjim motečim vplivom. Tako čez nekaj časa dosežejo svoje verjetno stanje, ki pokaže svojo trdnost denimo v kakem »fiksнем« pojmu ali »vživetem« načinu razmišljanja. Kako trdne so takšne stvari, lahko presodi tisti, ki poskuša razrešiti take tvorbe, denimo odpraviti kak predsodek ali spremeniti način razmišljanja. V zgodovini ljudstev so takšne spremembe terjale celo reke krvi. Če pa je absolutno zaprtje nemogoče (z izjemo patoloških primerov?), se tudi energetski proces nadaljuje kot razvoj, in sicer spričo »izgub zaradi trenja« z upadajočo intenzivnostjo, z manjšim naklonom.

37 ■

51 Ta način obravnavanja stvari je znan že zelo dolgo. Vsakdo govori o »viharjih mladosti«, ki se umikajo »spokoju starosti«. Govorimo o »utrjenem prepričanju« po »bojevanju z dvomom«, o »izravnavanju notranjih napetosti« itd. To je spontan energetski način obravnave, ki je lasten prav vsakomur. Za znanstvenega psihologa je ta način obravnave seveda brez vsakršne vrednosti vse dotlej, dokler ne začuti nečesa, kar ga sili k ocenjevanju psiholoških vrednosti. Za fiziološko psihologijo ti problemi sploh ne pridejo v poštev, saj se ukvarja s fiziološko platjo psihologije, kot nam to pove že njeno ime. Psihija trija je, kot vemo, za razliko od psihologije popolnoma deskriptivna in se vse do nedavnega ni niti zmenila za psihološko vzročnost, še več, jo je celo zanikovala.

Analitični psihologiji se je prepuščala tudi nujnost upoštevanja energetskega vidika, saj vzročno-mehanistično stališče Freudove psihoanalize ne zadošča za upoštevanje dejstva psiholoških *vrednosti*. Namreč, vrednost zahteva kvantitativni razlagalni pojem, ki ga kvalitativni pojem, kot je denimo seksualnost, ne more nikoli nadomestiti. Kvalitativni pojem je vselej oznaka stvari, substance, medtem ko je kvantitativni pojem, nasprotno, vselej oznaka intenzivnostne relacije in nikoli oznaka substance ali stvari. Kvalitativni pojem, ki ne označuje substance ali stvari ali dejstva, je bolj ali manj poljubna izjema; sem moram prišteti tudi kvalitativni, hipostazirani pojem energije. Znanstvena vzročna razlaga sem in tja potrebuje takšne podmene, ki pa ne smejo služiti temu, da bi energetski način obravnave z njihovo pomočjo naredili odvečnega. Obratno velja enako za energetiko, ki sem in tja kaže težnjo k zanikanju substance, da bi tako postala čisto teleološka ali finalna. Jemanje kvalitativnega pojma za energijo je nedopustno, saj bi to bila specifikacija energije, ki pa je vendarle sila. V biologiji bi to bil vitalizem, v psihologiji seksualizem (Freud) ali kak drug -izem, če bi bilo treba dokazati, da raziskovalci energetiko celotne psihe reducirajo na določeno silo ali gon. Vendar pa so goni, kot že rečeno, specifikacije. Energija stoji tu nad vsem tem kot pojem razmerja in kratko malo noče izražati nič drugega kot relacij psiholoških vrednosti.

d. Energetizem in dinamizem

Vse doslej povedano o energiji se nanaša na *čisti* pojem energije. Energija je – enako kot njen korelat, torej pojem časa – po eni strani nedoločljiva, a priori dana oblika pojmovanja,⁴²

52

42 Zato je tudi njena ideja stara prav toliko kot človeštvo. Najdemo jo že v osnovnih pojmovanjih pripadnikov primitivnih ljudstev. Prim. F. R. Lehmann, *Mana*, in moja izvajanja v *Über die Psychologie des Unbewußten (Psihologija nezavednega)*. Hubert in Mauss (*Mélanges d'histoire des religions*, préface, str. XXIX in nasl.) obravnavata *mano* prav tako kot razumsko kategorijo. Tu

po drugi pa *konkretni, uporabni ali empirični pojem*, ki je enako kot vsi znanstveni razlagalni pojmi abstrahiran iz izkustva.⁴³ Uporabljeni pojem energije se vselej nanaša na obnašanje sil, torej gibajočih se substanc, saj energija ni *izkustvu* dostopna drugače kot z razumevanjem obnašanja gibajočih se substanc. Zato praktično govorimo o električni energiji itd., namreč tako, kot da bi bila energija vsakič določena sila. Iz tega mešanja empiričnega ali uporabljanega pojma z obliko razumevanja dogajanja nastajajo stalne zamenjave »energije« s »silo«. Tudi psihološki pojem energije ni čisti pojem, temveč je tudi konkreten in uporabljan pojem, ki se našemu razumevanju kaže kot seksualna, vitalna, duhovna, moralna in podobna »energija« ali, povedano drugače, v obliki gona, katerega očitna, dinamična narava nas vodi v pojmovno vzporejanje s fizikalnimi silami.

53 *Z uporabo čistega pojma pri snoveh izkustva nujno prihaja do konkretizacije ali ponazarjanja pojma*, zaradi česar se zdi, kot da bi bila s pojmom dana tudi substanca. To se denimo dogaja pri pojmu fizikalnega etra, s katerim se je – pa čeprav je pojem – ravnalo kot s kako substanco. Ta zmota je neizogibna, saj si količine same na sebi – razen količine nečesa – nismo sposobni nazorno predstavljati. In ta nekaj je substanca. Zato

naj dobesedno navedem njuna izvajanja: »Constamment présentes dans le langage, sans qu'elles y soient de toute nécessité explicites, (les catégories) existent d'ordinaire plutôt sous la forme d'habitudes directrices de la conscience, elles-mêmes inconscientes. La notion de *mana* est un de ces principes: elle est donnée dans le langage; elle est impliquée dans toute une série de jugements et de raisonnements, portant sur des attributs qui sont ceux du mana, nous avons dit que le mana est une catégorie. Mais le mana n'est pas seulement une catégorie spéciale à la pensée primitive, et aujourd'hui, en voie de réduction c'est encore la forme première qu'ont revêtue d'autres catégories qui fonctionnent toujours dans nos esprits: celles de substance et de cause.« [Stalno – četudi ne nujno izrecno – prisotne v jeziku so (kategorije) običajno v obliki navad, ki usmerjajo zavest, vendar pa so same nezavedne. Pojem mane je eno izmed teh načel. Prisoten je v jeziku; odet je s celo vrsto sodb in razmislekov, ki se nanašajo na atribute, ki pripadajo mani. Mano smo imenovali kategorija. Vendar pa mana ni le posebna kategorija primitivnega mišljenja; danes, zajeta v redukciji, je vselej tudi praoblika, ki jo privzemajo druge kategorije, ki delujejo dalje v našem duhu: kategorija substance in kategorija vzroka.]

43 Podrobneje o tem glej *Psychologische Typen* [odstavek 584 in nasl. in 811 in nasl.].

se vsak uporabljani pojem nujno hipostazira, in sicer tudi proti naši volji, pri čemer seveda ne smemo nikoli pozabiti, da imamo vendarle opraviti s pojmom.

Predlagal sem, da bi pojem energije, ki ga uporabljamo v analitični psihologiji, označevali z izrazom »libido«. Izbira tega izraza za nekatera razmerja nemara ni idealna, a se mi je vendarle zdelo, da si ta pojem že samo iz razlogov zgodovinske pravičnosti zasluži ime libido. Kajti Freud je prvič raziskal resnično dinamične psihološke povezave, jih prikazal v njihovi medsebojni povezanosti in pri tem posegal po laagodnem izrazu libido, seveda s specifično seksualno definicijo, ki se je ujemala z njegovim splošnim izhodiščem, ki je ravno seksualnost. Freud poleg »libida« uporablja tudi izraza »gon« (denimo »goni jaza«) in »psihična energija« (denimo v svojem delu *Interpretacija sanj*). Ker se Freud omejuje tako rekoč zgolj na seksualnost in njena številna razvejanja v psihi, je seksualna definicija energije kot posebne gonske sile za njegove namene povsem zadostna. Nasprotno pa je z vidika splošne psihološke teorije nemogoče kot razlagalni pojem uporabljati zgolj seksualno energijo, se pravi posebni gon, saj pretvarjanje psihične energije ni zgolj *seksualna dinamika*. Namreč, seksualna dinamika je na celotnem področju psihe zgolj poseben primer. Njen obstoj se s tem ne zanika, temveč zgolj pomakne na pravilno mesto.

• 40

Ker se uporabljani pojem energije za pojmovanje takoj hipostazira v duševnih silah (gonih, afektih in drugih dinamičnih procesih), izraz »libido« po mojem mnenju povsem primerno označuje njegovo nazornost, saj so podobna pojmovanja že od nekdanj posegala po podobnih oznakah, denimo Schopenhauerjeva »volja«, Aristotelov ὄρμη, Platonov »eros«, Empedoklova »ljubezen in sovraštvo elementov« ali Bergsonov »élan vital«. Iz teh pojmov sem uporabil zgolj nazornost imen, ne pa pojmovnih definicij. Opustitev podrobnejše razlage tega v moji predhodni knjigi je seveda povzro-

54

55

čila številne nesporazume, saj so mi skoraj praviloma očitali nekakšno tvorjenje vitalističnih pojmov.

56 Z izrazom »libido«, kot rečeno, ne povezujem seksualne definicije,⁴⁴ s čimer pa prav tako ne zanikujem obstoja seksualne ali kake druge dinamike, kot je denimo dinamika gona lakote. Že leta 1912 sem opozoril, da moje pojmovanje splošnega življenjskega gona, ki se imenuje libido, nadomešča pojem »psihične energije«, ki sem ga uporabil v *Psychologiji dementie praecox*. Pri tem sem ta pojem, žal, predstavil zgolj v njegovi psihološki nazornosti in nisem upošteval tudi njegove metafizike, katere obravnava poteka v tem delu. S tem ko sem pojem libida v celoti pustil v njegovi nazornosti, pa sem ga tudi obravnaval, kot bi bil hipostaziran. V tem smislu tudi nosim krivdo za omenjene nesporazume. Zato sem naknadno leta 1913 v svojem delu *Darstellung der psychoanalytischen Theorie (Prikaz psihoanalitične teorije)* izrecno pojasnil, »da libido, s katerim operiramo, ni le konkreten ali znan, temveč je ravno neznanka X, čista hipoteza, podoba ali pripomoček, ki je prav tako malo konkretno dojemljiv kot energija fizikalnega predstavnega sveta«.⁴⁵ Libido torej ni nič drugega kot skrajšanka za »energetski način obravnave«. V nazornem prikazu nam ne bo nikoli uspelo operirati s čistimi pojmi, razen če nam bi uspelo ta fenomen izraziti na matematičen način. Dokler pa to ni mogoče, se bo uporabljani pojem v pojmovanju vselej hipostaziral na podlagi snovi izkustva.

41 ■

57 Opozoriti moramo še na neko drugo nejasnost, do katere prihaja z nazorno rabo pojma libida in sploh pojma energije, in sicer na mešanje energije s pojmom vzročnega učinkovanja, ki je dinamični in energetski pojem, mešanje, ki je v sferi nazornosti neizogibno.

44 Latinska beseda »libido« nikakor nima izključno seksualnega pomena, temveč na splošno pomeni poželenje, koprnenje, slo. Podrobneje o tem glej *Wandlungen und Symbole der Libido* (nova izdaja: *Symbole der Wandlung* [odstavek 185 in nasl.]).

45 Prim. *Versuch einer Darstellung der psychoanalytischen Theorie* [odstavek 281].

Vzročno-mehanistično pojmovanje vidi niz dejstev a-b-c-d takole: a povzroča b, b povzroča c itd. Področje učinkovanja je s tem kvalitativno razmerje, torej virtus vzroka ali, povedano z drugimi besedami, dynamis. Nasprotno pa finalno-energetsko pojmovanje vidi ta niz dejstev takole: a-b-c so sredstva pretvarjanj energije, ki brez vzroka potekajo od a-ja, neverjetnega stanja, prek b-c-ja in entropično do verjetnega stanja. Pri tem je popolnoma odmišljeno vsakršno učinkovanje vzrokov, medtem ko se upoštevajo zgolj intenzivnosti učinkovanja. Če so intenzivnosti enake, lahko namesto a-b-c-d uporabimo tudi w-x-y-z.

58

Snov izkustva je obakrat niz a-b-c-d, vendar s to razliko, da mehanistično pojmovanje iz učinkovanja vzrokov, ki ga obravnava, izvaja dinamizem, medtem ko energetsko pojmovanje namesto učinkovanja vzrokov obravnava ekvivalenčnost udejanjenega učinkovanja. To pomeni, da oba obravnavata niz a-b-c-d, vendar pa ga prvo pojmovanje obravnava kvalitativno, drugo pa kvantitativno. Vzročno obravnavanje iz snovi izkustva abstrahira dinamični pojem, medtem ko finalno obravnavanje svoj čisti pojem energije uporablja v sferi pojmovanja in mu pusti, da postane *tako rekoč* dynamis. Oba načina obravnave se kljub svoji spoznavnoteoretski abstraktnosti, ki si ne more želeči še večje absolutnosti, neizogibno pomešata v pojmu sile, in sicer ko vzročna naravnost abstrahira čisto zaznavanje učinkujoče qualitas v pojem dynamis in ko finalna naravnost svojemu čistemu pojmu pusti, da z uporabo postane nazoren. Zato mehanicist govori o »energiji psihičnega«, energetik pa, nasprotno, o »psihični energiji«. Iz povedanega lahko očitno izhaja, da eden in isti proces v luči različnih načinov obravnave dobi vsakokrat drugačen videz.

59

• 42